

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2016/07/vojko-kunaver-az-első-világhaboru-a-szloveniai-tortenelemtankonyvekben-07-01-14>

Vojko Kunaver

Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

(Fordította: Peregi Tamás)

Bevezetés

A rendszerváltás és Szlovénia függetlenné válása óta kétszer változott az általános iskolai történelemtanterv, előbb 1998-ban, majd 2011-ben. A történelemszemlélet, és ezzel együtt az első világháború megítélése is sokat módosult a szocialista idők óta. Az 1989 előtti tanterv jóval több politikai és katonai elemet tartalmazott. Az 1998-as új tantervben – első alkalommal a szlovén történelemtanítás során – a történeti antropológia szemlélete, Fernand Braudel koncepciója került előtérbe, amely kevesebb hadtörténeti elemet jelenített meg, sokkal inkább összpontosított az egyszerű emberek életére, művészetekre, zenére, a háborúval kapcsolatban pedig a betegségekre, éhezésre. Ez a szemlélet máig megmaradt, de a legutóbbi, a 2011-es változás alkalmával a XX. század történetének kronologikus megközelítését felváltotta a tematikus felépítés.

A szlovén közoktatási rendszerben a tanulók az általános iskola hatodik évfolyamától az általános iskola befejezéséig, azaz a kilencedik évfolyamig 245 tantervi órában tanulnak történelmet. Az első világháborút a kilencedik évfolyamon – ami egyben az utolsó tanköteles évfolyam – oktatják. Ekkor a diákok 14–15 évesek. A szakközépiskolák és a gimnáziumok négyéves képzést nyújtanak. Az ezekre vonatkozó történelemtanterv először 1998-ban, majd a szakközépiskolák esetében 2007-ben, a gimnáziumokéban 2008-ban változott. Az 1998-as módosítás értelmében minden szakközépiskolás diák minimum 140 történelemórán vett részt, egyes iskolákban (például az idegenforgalmiban) ennél is több, 210 óra szerepelt a tantervben. 2007-ben ezt a számot 103-ra csökkentették, kizárólag az emelt óraszámú intézményekben taníthatják 140 órában. A tanterv alapvetően a XIX–XX. századra összpontosít, de vannak választható témakörök is a korábbi történelmi időkből. Gimnáziumban a történelem végig kötelező tantárgy, heti két órában, ami összesen 280 tanítási órát jelent. Néhány speciális gimnáziumban (szakmai vagy művészeti) csak 210 órát tesz ki a történelemoktatás, de az iskolák döntő többségében eléri a már említett 280-at a négy év alatt. A 2008-as tanterv a különböző témák közül több választási lehetőséget biztosít a tanárok és diákok számára, de azért megmaradt két kötelező tematikai egység (az általános iskolaihoz hasonlóan):

- Politika- és gazdaságtörténet a XX. században és a XXI. század kezdetén.
- A szlovének története a XX. században és a XXI. század kezdetén.

Ezt a két témát kronologikusan dolgozzák fel. A három választható téma közül egy foglalkozik az emberi jogokkal és civil mozgalmakkal, egy a migrációval, a harmadik pedig a tudománnyal és társadalommal a XX. században és a XXI. század kezdetén. Az első világháborús fejezet az első – kötelező – tematikai egység része. A tanulók negyedikben, azaz 18–19 éves korukban tanulják ezt a részt. Eddig egy rövidebb tanulmány készült az első világháború megjelenítéséről a szlovén tankönyvekben, ez a német és francia tankönyvekkel

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

hasonlította össze a szlovén kiadványokat. Így a következő írás sok új részletet tár fel arról, hogy mutatják be az alap- és középfokú szlovén tankönyvek a nagy háborút.

1. A tankönyvekről általában

A kutatás során hat tankönyvet és egy munkafüzetet vizsgáltunk, három általános iskolai tankönyv mellett három középiskolait, és egy általános iskolai munkafüzetet.

a) Általános iskolai történelemtankönyvek

Ana Nuša Kern, Božo Repe és Dušan Nečak: *Naše stoletje – SZÁZADUNK*¹

A történelemtankönyvet Szlovénia keleti felében (Muravidék/Prekmurje), magyar kisebbségek által látogatott iskolákban használják. A könyv kétnyelvű, minden tartalma megjelenik magyarul és szlovénül is, egy 2007-es szlovén történelemtankönyv tükörfordítása. A Századunk – ahogy szlovén eredetije is – az 1998-as tanterv szerint íródott, de mindkettő jelenleg is használatban van, holott 2011-ben új tanterv lépett életbe, és néhány téma szerkezete megváltozott, néhány pedig lerövidült.

Aleš Gabrič, Marjan Rode, Tadeja Galonja és Ervin Dolenc: *Koraki v času* (Lépések az időben)²

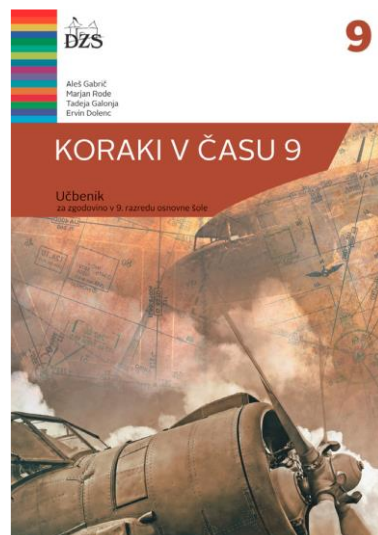
Ez a vadonatúj tankönyv szigorúan követi a 2011-es, legfrissebb, általános iskolások számára készült történelemtantervet, amelyben három kötelező tematikai egység található:

- Politikai fejlemények a XX. és a XXI. században;
- Gazdasági változások a XX. és a XXI. században;
- Szlovének a XX. és a XXI. században.

Három választható tematikai egység is megjelenik, ezek közül egyet vagy kettőt dolgoznak fel az iskolákban:

- A távírótól a világhálóiig;
- A mindennapi élet változásai a XX. században;
- Háborúk a XX. és a XXI. században.

A tantervreform következtében a korábbiakhoz képest szerkezetileg jelentős mértékben megváltozott az általános iskolák számára írt kilencedikes történelemtankönyv. A tananyagcsökkentés az önálló első világháborús fejezet elmaradásához vezetett, a többi fejezet is módosult, rövidebb lett.

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

Marjan Rode és Tadeja Galonja: *Koraki v času* (Lépések az időben)³

A munkafüzet a fent említett tankönyvhöz készült, így ez is a 2011-es új tantervet követi. Hat fejezetre oszlik, megfelelően a tankönyv kötelező témáinak. A választható témák közül egyiket sem foglalkozik. A kötet három különböző nehézségi fokozatba sorolja be a feladatokat:

- alapszint (a tanuló ismeri a tényeket és a történelmi szakkifejezéseket);
- középszint (a történelmi források alapján felismeri az okokat és a következményeket);
- felső szint (értékeli, elemzi a forrásokat és a történelmi folyamatokat).

A munkafüzet a szlovén történelemtanítás új szemlélete alapján íródott. A forrásközpontú feladatok és kérdések dokumentumelemzést, kritikai gondolkodást igényelnek a korábbi munkafüzetekkel szemben, amelyek elsősorban a tananyag reprodukálására törekedtek.

A kötetnek több mint a fele középszintű (történelmi források alapján ok-okozati következtetések levonása) és emelt szintű (értékeli, elemzi a forrásokat, a történelmi folyamatokat) feladatokról, kérdésekből áll.

Jelka Razpotnik és Damjan Snoj: *Raziskujem preteklost* (A múlt kutatása)⁴

A tankönyv egy korábbi kötetre épül, ami még az 1998-as tantervet követte. Összehasonlítva a többi tankönyvvel, több lehetőséget nyújt az önálló munkára; forráselemzésre ösztönzi a diákokat. A kiadvány az új tantervnek megfelelően ugyanazt a három-három kötelező és választható tematikai egységet tartalmazza, mint az előző kötet. Módszertanában viszont kicsit különbözik tőle. Itt sok problémamegoldó kérdéssel, feladattal találkozhatunk, és több szálon köti a múlt eseményeit a jelen kor aktualitásaihoz, lehetővé téve az aktív tanulást. Beszkennelt változata térítés ellenében elektronikusan is elérhető.

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

b) Középiskolai történelemtankönyvek

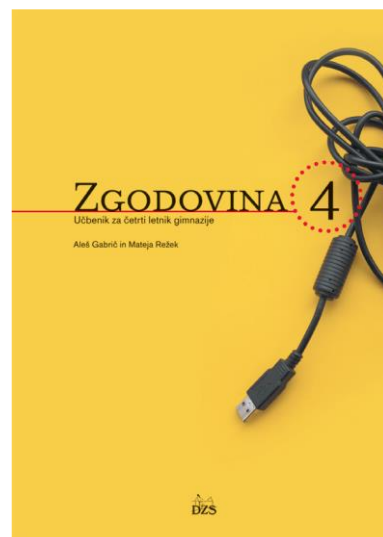
Metka Karlovšek és Vesna Robnik: Zgodovina za srednje strokovno in poklicno izobraževanje (Történelem szakközépiskolások és szakiskolások számára)⁵

A szakiskolai és szakközépiskolai történelemtanterv 2007-es módosítása jelentős mértékű tananyagcsökkentéssel járt. A korábbi tankönyvhöz képest a szerzők kénytelenek voltak több témát kihagyni, másokat lerövidíteni. Két fontos jellemzőjét érdemes kiemelni a kiadványnak. Az egyik, hogy a többi kötetnél nagyobb hangsúlyt fektet a nők szerepének bemutatására a történelem során. A másik – mivel a magyar kisebbség számára nem készült külön szakközépiskolai, szakiskolai tankönyv –, hogy a kötetben helyet kapott néhány olyan fejezet, ami a magyar történelemmel foglalkozik. Ezek szerzői olyan pedagógusok, akik kétnyelvű iskolákban tanítanak.

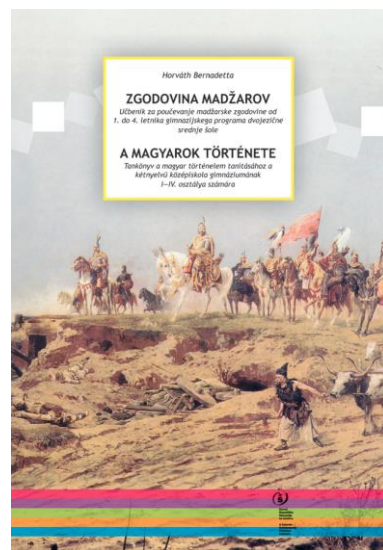
Aleš Gabrič és Mateja Režek: Zgodovina 4, učbenik za četrti letnik gimnazije (Történelem negyedikes gimnazisták számára)⁶

Hasonlatosan a 2011-es általános iskolás tantervhez, a legutóbbi, 2008-as gimnáziumi tanterv is megkülönböztet kötelező és választható témákat. Ennek megfelelően szerkesztették a tankönyvet is; az első világháború a kötelező témák közé tartozik. A tankönyv szerzői a korábbiakhoz képest nagyobb figyelmet szentelnek a háborús hátszín életének és a háborúáldozatainak. Összevetve a korábbi kötetekkel, a tanítási anyag szűkebb lett, néhány rész kimaradt, másokat lerövidítettek, átértelmeztek.

Horvath Bernadetta: Zgodovina Madžarov (A magyarok története)⁷

A kétnyelvű kötetet kiegészítő tankönyvként használják a magyar tanulók a magyarlakta Muravidéken. Szerzője középiskolai történelemtanár. A Gabrič–Režek szerzőpáros tankönyvével együtt fedi le a magyar kisebbség számára készült kibővített történelemtanterv teljes anyagát. A kiadvány a kezdetektől napjainkig tartalmazza a magyarság történetét, így a magyar diákok négy éven keresztül párhuzamosan tanulnak belőle (1–4. osztály) az adott osztály szlovén tankönyvével együtt, kiegészítő, egyben kötelező tankönyvként. A kétnyelvű kötet kitűnő áttekintést nyújt a magyar történelemről nemcsak a magyar származású diákok, hanem azon szlovén tanulók számára is, akik Szlovéniának ezen az etnikailag vegyes területén laknak.

2. Az első világháború kontextusa

2.1. A világháború súlya, aránya a tankönyveken belül

A *Századunk* című tankönyv az első világháborúval kapcsolatos tényanyagot nemzeti és nemzetközi szempontból mutatja be. A háborús fejezet terjedelmét nehéz összevetni a teljes – négyéves – történelem-tananyaggal, a kötetben belül 21 oldalt tölt be a 230-ból, ami kb. kilenc százalékot jelent. A tananyagcsökkentés következtében szűkebb terjedelemben jelent meg a *Lépések az időben*, 120 oldalon. Ebből 12 oldal szól az első világháborúról (beleértve a szlovén politikai fejleményeket 1915–18-ban, és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalapítását 1918. október 29-én). Az első világháborúval kapcsolatos tartalmak egy része a könyv kötelezően megtanítandó fejezetei között található a szlovén történelemben beágyazva (egy fejezet), a másik fejezet pedig a *Háborúk a XX. és a XXI. században* választható téma része. Összesen a tankönyv tíz százaléka szól az első világháborúról.

A kötethez készült munkafüzet 56 oldalas, ebből hét oldal foglalkozik az első világháborúval, ez megközelítőleg tizenkét és fél százalék, ami kifejezetten nagy aránynak mondható. A feladatok többsége az egyetemes és európai történelemre vonatkozik, s csak kevés kérdés utal a nemzeti (szlovén) eseményekre. Az általános iskolai tankönyvek közül *A múlt kutatása* taglalja a legalaposabban az első világháborút, részletesen tárgyalja a háború körülményeit, mindezt úgy, hogy külön nyújt nemzeti és nemzetközi áttekintést. Előbb pontos képet ad az első világháborús politikai és katonai helyzetről Európában és egyéb földrészeken, majd a mai Szlovénia területének politikai és katonai fejleményeit tekinti át. A kötet 155 oldalából tizenhatot szentel az első világháborúnak, ami alig több mint tíz százalék. Ha a teljes tankönyvsorozaton belüli arányokat számoljuk, a négy évre vetítve nagyjából három százalékot kapunk.

A szakközépiskolások és szakiskolások egyetlen forgalomban lévő tankönyvet használhatnak, melyet a Karlovšek–Robnik szerzőpáros írt. A tankönyv egy fejezeten belül tárgyalja az első világháború egyetemes és nemzeti történéseit, mindkét nézőpontot felhasználva. Ez a fejezet körülbelül hat százalékát teszi ki a kötetnek – ez az arány alacsonyabb, mint amit a többi tankönyvben tapasztalhattunk. A kiadvány szerkezete követi az új tantervet, így kötelező és választható témákat, fejezeteket is tartalmaz. Az első világháború egyike a kötelező témáknak. Aleš Gabrič és Mateja Režek gimnazisták számára készült munkája két külön fejezetben foglalkozik az első világháborúval. Az első a világháború egyetemes történelmi vonatkozásait mutatja be, míg a második a nemzeti történelemről szól (*Szlovének az első világháborúban*). A kötet jelentős terjedelmű, 302 oldalas, ebből 229 a kötelező tananyag, a többi opcionális. Összesen húsz oldalt szentel a könyv az első világháborúnak, ami a kötelező tartalmak szűk kilenc, a teljes kötet alig hét százalékát jelenti. Ha a teljes, négyéves középiskolai történelemanyagot tekintjük, ez annak körülbelül két-három százaléka lehet.

A kétnyelvű kiegészítő tankönyv az első világháborút leginkább magyar nemzeti szempontból vizsgálja, mivel az egyetemes szempont megjelenik a szlovén tankönyvben, amit minden középiskolában használnak. A négyéves magyar történelmi tananyagot feldolgozó kötet hat százaléka foglalkozik az első világháborúval, ebbe beletartozik az 1919-es Tanácsköztársaság és a trianoni békeszerződés feldolgozása is.

2.2. Az Osztrák–Magyar Monarchia értékelése

A tanulmányban szereplő tankönyvekre és a munkafüzetre az Osztrák–Magyar Monarchia semleges megítélése jellemző. Kivétel ez alól az általános iskolások számára készült *A múlt*

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

kutatása című tankönyv, ahol az egyik fejezetben (*Szlovének az első világháborúban*) a Monarchiára nézve negatív minősítést találhatunk: arról olvashatunk, hogy a szlovén nép miatt csatlakozott az újonnan megalakult Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. Ezzel a kérdéssel foglalkozik az elemzésünkben szereplő munkafüzet is. Az egyik forráselemző feladatban olvasható szemelvényben a „magyar iga alól” felszabaduló Peter hálát ad, hogy a Muravidék szlovénjai a szerb király fennhatósága alá kerültek. A feladathoz kapcsolódó kérdés mindössze a helyi lakosok óhajával foglalkozik, hogy 1919 után melyik országban szeretnének élni. Néhány forrás utal arra, hogy az Osztrák–Magyar Birodalom két uralkodó nemzete által elkövetett sok hiba okozta, hogy Szlovénia Jugoszláviát választotta. A szakközépiskolásoknak és szakiskolásoknak írt tankönyv *Szlovének a háborúban* című fejezete is beszámol a szlovének bizalmatlanságáról a Monarchiával szemben, említést tesz a közös hadsereg szlovén dezertőrjeiről, és a seregben kitört lázadásokról is. A kétnyelvű tankönyv első világháborús fejezetében alig esik szó az Osztrák–Magyar Monarchiáról vagy Ausztriáról, a magyarok nézőpontjából mutatja be az eseményeket teljesen tárgyilagosan.

2.3. A háború kezdetének, végének és résztvevőinek értékelése

Tárgyszerűség, pártatlanság jellemzi a vizsgált tankönyveket a háború kitörésének és befejezésének értékelésében is, bár érződik szimpátia a független szerb–horvát–szlovén államot illetően (pl. *A múlt kutatása* címűben). A kiadványok nem neveznek meg felelőst a háború kitörése kapcsán, a szakközépiskolai kötet Ferenc Ferdinánd meggyilkolásának következményeit a Monarchia oldaláról úgy jellemzi: „*olyan lehetőség, amit ki kellett használni*”. A *Lépések az időben* a háborút lezáró békék bemutatásakor megemlíti a vesztes országok (Németország, Törökország, Magyarország és Bulgária) területi változásait is. A kiegészítő kétnyelvű kötet a háború kezdetét szűkszavúan érinti, a sarajevói merényletről és a magyar katonák mozgósításáról olvashatunk benne. Több figyelmet szentel a háború befejezésének, ezen belül nem a katonai vereségnek, hanem a politikai (kormányellenes pártok megjelenése), gazdasági változásoknak, a forradalom kezdetének. Méltóképpen, Churchill szavaival zárja a szakközépiskolai tankönyv a nagy háborúról szóló fejezetet: „*A győzelem ára olyan magas volt, hogy alig lehetett megkülönböztetni a vereségtől.*” A tárgyyszerű, érzelemmentes hangvétel a háború résztvevőinek bemutatására is érvényes. Egyik tankönyv sem használ olyan kifejezéseket, hogy „győztünk”, „vesztettünk” vagy „ellenség”. Antant erőkről és a központi hatalmak csapatairól olvashatunk.

2.4. A világháború megítélése a nemzetiségek függetlensége kivívásának tükrében

Egyik tárgyalt tankönyv sem tekint a Monarchia nemzetiségeinek függetlenségi törekvéseire mint a világháború kitörésének okára. Jellemzően a háború végén adódó lehetőségként ábrázolják, amivel éltek is. A *Századunk* azt írja, hogy „*az Osztrák–Magyar Monarchia népei együtt harcoltak*” a császárért és a monarchiáért. A *Délszláv irányultság* című fejezetben azt olvashatjuk, hogy a szlovének a trializmus hívei voltak, és a világháború esélyt adott nekik, hogy szorosabbra fűzzék a köteléket a délszlávokkal (horvátok, bosnyákok, szerbek). A függetlenség kérdése nem vetődik fel, talán azért, mert a szlovének – kis nép lévén – maguk sem gondolták, hogy megmaradhatnak, ha nem találnak délen szövetségesekre. Olaszország ugyanis erősen aspirált szlovén területekre, amiket a nagyhatalmak 1915-ben Londonban kilátásba helyeztek. A *Lépések az időben* című tankönyv hangsúlyozza, hogy a szlovének nem érezték magukénak a harcot az Osztrák–Magyar Monarchia seregében, kivéve, amikor a saját területüket védték az isonzói fronton. *A múlt kutatása* érdekességként említi („Tudod-e?”),

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

hogy a csehek és lengyelek voltak az első, függetlenségüket kinyilvánító nemzetek a Monarchiában. Más nézőpont jelenik meg a kétnyelvű kiadványban, ebben azt olvashatjuk, hogy a háború végén az antant bátorította a nemzetiségeket, hogy létrehozzák saját államaikat.

2.5. A hátország életének megjelenítése

Viszonylag kevés figyelmet szentelnek a szlovén tankönyvek a háborús hátország életének bemutatására. A vizsgált kötetek közül ezen a téren kiemelkedő *A múlt kutatása* című kiadvány, amelyből alaposan megismerhetjük a hátországi emberek mindennapi életét, elsősorban a szlovén lakosságra koncentrálva. A Gabrič–Režek szerzőpáros könyve a háború okozta emberi szenvedést hangsúlyozza, megemlítve, hogy az első világháború tragédiát jelentett szlovénnek, más nemzetbelinek, vesztesnek, győztesnek egyaránt.

3. A tankönyv leíró szövege

3.1. A hadtörténet súlya a tankönyvekben

Mivel a korábbi tantervben a hadtörténet szerepe jóval nagyobb volt, mint a most érvényesben, érthető, hogy az általunk elemzett tankönyvek közül a régi tantervet követő *Századunk* tárgyalja a legnagyobb terjedelemben a hadi eseményeket, melyek körülbelül 40-45 százalékát teszik ki a világháborús fejezetnek. *A Lépések az időben* című kötetben – az új tanterv szellemében – már nem a hadi eseményeken van a főhangsúly. A világháborús fejezetek kevesebb, mint negyven százaléka foglalkozik a katonai eseményekkel, jóval többet szentel a diplomáciai és politikai történéseknek. A szélesebb kitekintést fontosabbnak tartja a hadműveleteknél. A hadműveletek helyett a hétköznapi emberekre koncentrál *A múlt kutatása* című tankönyv. A világháborús fejezetek kevesebb, mint harminc százaléka a hadtörténelem, ami nemcsak csataleírásokból áll, hanem teret kap a katonák háború alatti élete és szenvedése is. Ez az arány mutatható ki a Karlovšek–Robnik szerzőpáros kötetében is. A gimnazistáknak szóló könyvben huszonöt százalékra tehető a hadtörténet aránya, míg a kétnyelvű tankönyvben még ezt az értéket sem éri el. Ha a Tanácsköztársaság idején a románokkal és csehekkel vívott ütközeteket is beszámítjuk, húsz százalékot ér el a katonai műveletek leírása.

3.2. Nemzetiségi katonák a Monarchia hadseregében

A szlovén tanulók tankönyveikben nem találkozhatnak az egykori Osztrák–Magyar Monarchia hadseregén belüli nemzetiségi ellentétekkel. A szlovén lakosság besorozott katonái mind a dualista állam seregében szolgáltak, nem kerültek a világháború során a front ellentétes oldalaira. A kötetekből kiderül, hogy a Monarchia soknemzetiségű ország volt. Horvath Bernadetta leírja, hogy a háború kezdetén általános mozgósítást rendeltek el a birodalom teljes területén, ebből kikövetkeztethető, hogy a hadsereg is etnikailag vegyes összetételű volt. Ahogy már említettük, a szlovén katonák nem tekintették saját ügyüknek a császár érdekeinek szolgálatát (*Lépések az időben*), a hadseregen belüli lázadásoknak, dezertálásoknak azonban nem tulajdonítanak etnikai hátteret (szakközépiskolai tankönyv).

3.3. A magyarok értékelése az első világháború kapcsán

A szlovéniai tankönyvekben a magyarok önálló entitásként nem jelennek meg, a szerzők következetesen az „osztrák–magyar” jelzöt használják. A munkafüzet említett forrásán kívül (a „magyar iga alól” felszabaduló szlovén Peter) két kötet említi meg a magyarokat az 1917-es Májusi deklaráció kapcsán.⁸ A Karlovšek–Robnik szerzőpáros úgy fogalmaz, hogy a deklarációval vége lett az osztrák és magyar dominanciának a Monarchián belül, Gabrič és Režek pedig úgy, hogy I. Károly császár (magyar királyként IV. Károly – a szerk.) azért utasította vissza a deklarációt, mert nem akarta kockára tenni a magyarokkal való jó kapcsolatot. Magyar vagy magyarról szlovénra átírt tulajdonnevekkel nem találkozhatunk a tankönyvekben, kivétel ez alól természetesen a magyarok történetét feldolgozó kétnyelvű kötet. Itt a magyar tulajdonnevet pontosan, szabályosan használja a szerző, aki magyar nemzetiségű tanár Szlovéniában, és anyanyelvi szinten beszéli mindkét nyelvet. Nagy erénye a tankönyvnek a végén található rövid névjegyzék, ami a legfontosabb földrajzi neveket tartalmazza négy nyelven: magyarul, szlovénul, szlovákul és románul.

3.4. A háborút lezáró békerendszer megjelenítése

„Büntető béke” – Gabrič és Režek könyvének fejezetcíme érzékelteti a legjobban a szlovén történelemtankönyvek viszonyát a Párizs környéki békékhez. Abban különböznek egymástól, hogy a békerendszert a világháborús fejezet részeként jelenítik meg, vagy a következő időszak kezdő leckéjeként, abban viszont egyetértenek, hogy a vesztes országokra erőltetett szigorú feltételek magukban hordozták a második világháború csíráját. A *Századunk az Élet a két háború között* című fejezetében tér ki a békekötésekre, ezek közül is kiemelve a németekkel kötött versailles-i békét. Az objektív értékelés a második világháború egyik kiváltó okának nevezi a weimari köztársaság által aláírt békefeltételeket. A *Lépések az időben* című kötet és a hozzá tartozó munkafüzet is a németekkel kötött szerződést helyezi a középpontba, de a tankönyv említést tesz a magyar, bolgár és török területi veszteségekről is. A munkafüzetben öt kérdés vonatkozik egy feladaton belül a versailles-i békére, melyhez egy térkép is tartozik Németország háború előtti és háború utáni területeiről. Trianonról és a Tanácsköztársaságról is olvashatunk a Razpotnik–Snoj szerzőpáros könyvében azzal összefüggésben, hogy szerb–horvát–szlovén csapatok segítettek leverni a tanácsuralmat, s ennek következtében került a Muravidék először a szlovénekhez. Ezt a XX. századi szlovén történelem egyik meghatározó eseményének tartják a szerzők. A szakközépiskolai tankönyv nem a versailles-i, hanem a saint-germaini békével foglalkozik, az ezt megelőző tárgyalásokon Ausztria a Monarchia egyik utódállamaként, az újonnan megalakuló Szerb–Horvát–Szlovén Királyság pedig a győztesek oldalán vesz részt. A többi békeszerződésről nem esik szó, de forrásként elolvasható a 14 wilsoni pont.

4. A tankönyvekben szereplő források

Bármelyik tankönyvet nyitják ki a szlovén tanulók, gazdag forrásanyagra támaszkodhatnak, és bőséges képi és írásos segédanyagot kapnak az első világháborús fejezet(ek)hez. Etnikai jellegű elfogultság nem tapasztalható egyik forrásban sem, nem keltenek ellenérzést magyarokkal, osztrákokkal, bármely más nemzet fiaival szemben.

A *Századunk* képi forrásai között katonákat, hadi felszereléseket ábrázoló fotók, háborús karikatúrák, poszterek találhatóak, az írott források közül leginkább frontról küldött katonaleveleket olvashatunk. A fotókon megjelenik a halál és az emberi szenvedés is, például

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

az egyik képen saját katonatársai által megölt francia dezertőr látható. Az összes forrás körülbelül háromnegyede hadtörténettel kapcsolatos. Lényegesen kevesebb forrás jellemzi a *Lépések az időben* című kötetet, ezeknek viszont hetvenöt százaléka hadtörténettel foglalkozik. Eredeti fotók (leginkább katonákról és katonai eszközökről, egyiken egy gázmaszkos egységgel), karikatúrák, és részlet néhány fontos diplomáciai iratból (a Szerbia elleni hadüzenet), amit a források közül kiemelhetünk. A *Háborúk a 20. és 21. században* című fejezetben található egy táblázat, amely az első világháború áldozatainak számát mutatja (össze lehet hasonlítani a második világháború áldozatainak számával).

A könyvhöz készült munkafüzet arányaiban kevesebb hadtörténeti forrást tartalmaz, mint a tankönyv, a számos térkép, karikatúra, grafikon és fotó a politikai és gazdasági helyzettel, a háborús körülmények közötti mindennapi élettel foglalkozik. A háborús áldozatok számát táblázatba foglalták, egy teljes feladatot szentel a munkafüzet ennek a kérdésnek.

A *Múlt kutatása* című tankönyv forrásanyaga változatos. Láthatunk benne eredeti fotókat harcoló katonákról, földjeiken dolgozó parasztokról; plakátokat, karikatúrákat és képeslapokat. Például asszonyok búcsúztatják a frontra induló férjeiket, fiaikat. Megrázó a két, első világháborús temetőt ábrázoló fotó, ami világosan kifejezi a háború szörnyű következményeit. Az elsődleges források között szerepel Ferenc József proklamációja, mikor Olaszország az antant oldalán belépett a háborúba. A források nagy része hadtörténeti jellegű és pártatlan. Érdekessége a tankönyvnek, hogy minden fejezet mellett külön hasámban megjelenik két kiegészítő anyag, egyik a „Tudod-e?”, másik pedig az „Aktualitások”. Ezek segítségével a gyerekek könnyen megtalálhatják a kapcsolatot múlt és jelen között, mert felhívja a figyelmet olyan mai eseményekre, jelenségekre, amelyek gyökerei az adott korba nyúlnak vissza. Autentikus fotóanyag gazdagítja a Karlovšek–Robnik szerzőpáros kötetét, melynek körülbelül hatvan százaléka hadi témájú (katonák, hadműveletek, tankok, tengeralattjáró stb.). A képeken megjelennek a háború borzalmi, az egyik sokkoló felvételen gáztámadás áldozatai láthatóak. A hátszói mindennapi életről, ezen belül a nők helyzetéről is képet kaphatunk egy olaszországi hadianyaggyárban dolgozó nőket ábrázoló fotó alapján. Az elsődleges források között korabeli karikatúrákkal is találkozhatunk, s hogy ne pusztán illusztrációként szolgáljanak a képek, legtöbbjükhez feladat is kapcsolódik. Ugyanez elmondható a Gabrič és Režek tankönyvének képi forrásairól is, ezek fele katonákat, hadműveleti eseményeket, hadi eszközöket, egyikük a háború következtében letarolt tájat ábrázolja. A harci események borzalmait érzékelteti egy gáztámadás sújtotta katonai egység képe, egy másik korabeli fotón pedig sebesült frontkatonákat láthatunk. Ezek a képek kiinduló pontjai lehetnek egy olyan beszélgetésnek, amely a háború által okozott emberi szenvedésről szól. Forráselemzés tárgya lehet még a kötetben található számos karikatúra, háborús poszter és grafikon is. A tankönyv írott forrásait több rövid részlet jelenti politikusok beszédeiből. A kétnyelvű kötetben több eredeti fotót találhatunk katonákról, politikusokról, első világháborús hadi eseményekről. Részleteket olvashatunk egyszerű közkatonák naplójából, és bekerült néhány 1919-es plakát is a Tanácsköztársaság szociális intézkedéseivel kapcsolatosan. A források nagyjából harmincöt százaléka tekinthető hadtörténeti vonatkozásúnak. A fent említett katonai naplók részletei között megjelenik az éhezés, a nélkülözés az egyszerű katonák körében.

5. A tankönyvekben szereplő térképek

A szlovén tankönyvek első világháborúval kapcsolatos térképein a Magyar Királyság önállóan nem jelenik meg, csak az Osztrák–Magyar Monarchia részeként, illetve az 1920-as

Vojko Kunaver: Az első világháború a szlovéniai történelemtankönyvekben

békerendszer következtében kialakult „új Európa” független államaként. Kivételt ez alól a magyar anyanyelvű tanulók számára készült kiegészítő tankönyv jelent, melynek világháborús fejezetében egy térképpel találkozhatunk, mely a Magyar Királyság 1914-es állapotát mutatja be oly módon, hogy kiemeli azokat a területeket, amelyek a későbbi trianoni döntés következtében a környező államokhoz kerültek. Az új helyzetet kiválóan ábrázolja a térkép, középen, fehér színben láthatjuk Magyarországot, míg a környező országokat (Ausztria, Csehszlovákia, Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság) különböző színekkel jelöli.

Két-két térkép került a témához a *Századunk* és a *Lépések az időben* című tankönyvbe, valamint az utóbbihoz készült munkafüzetbe. Mindkét tankönyv térképen mutatja be a Párizs környéki békék következtében kialakult „új Európát”, feltüntetve az összes új államalakulatot (Magyarország, Ausztria, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, Csehszlovákia, Lengyelország stb.). Az előbbi kötet másik térképe a háború kitörésének pillanatát, az 1914-es Európát ábrázolja, míg az utóbbián a világháború frontvonalait láthatjuk a részt vevő országok megjelölésével. A munkafüzet első térképén szintén az 1914-es európai viszonyokat ismerhetjük meg, míg a másik segítségével Németország 1919-es területi veszteségeivel kapcsolatos kérdésekre válaszolhatnak a tanulók.

Három térképpel indul *A múlt kutatása* című tankönyv a XX. század politikatörténetét bemutató fejezete. Közülük egy az első világháború kezdetét, egy másik Európát a két világháború között, a harmadik pedig az isonzói frontot (1915–18) ábrázolja. A szakközépiskolai tankönyv négy térképet közöl. Kettő Európa, illetve a világ 1914 előtti állapotát mutatja be, a harmadik az európai hadszíntér eseményeit a bekapcsolódó országok feltüntetésével, a negyedik pedig a háború utáni békekötés következményeit. Újdonsága többi tankönyvhöz képest, hogy az egykori Monarchia 1918-as határait piros vonallal bejelölték, így sokkal szembeűnőbb a változás. Ezt a megoldást választotta a Gabrič–Režek szerzőpáros kötete is, ahol *A versailles-i békerendszer Európája* című térképre berajzolták a Monarchia kontúrajait, erre vetítve az új államokat. A másik három térkép a világ 1914 előtti állapotát, Európát a világháború alatt, és az isonzói hadszínteret ábrázolja.

6. Összegzés

A szlovén történelemoktatás nagy utat tett meg Szlovénia függetlenné válása óta. Mind a tanterv, mind a tankönyvek megfelelnek a XXI. századi modern követelményeknek. Sok és változatos forrás segíti a tanulók munkáját, a tankönyvek illusztrálása is kielégítő. A magyarok elleni elfogultság nem jelenik meg a kötetekben, nem jellemzi bármely néppel szembeni negatív attitűd a kiadványokat. A magyar kisebbségnek lehetősége van az anyaország történelmével kiegészítő tananyagként foglalkozni, ehhez szlovéniai magyar szerző tankönyvét használhatja.

Irodalom

- KERN, Ana Nuša – REPE, Božo – NEČAK, Dušan (2010): *Naše stoletje – SZÁZADUNK* (Történelem a kétnyelvű általános iskolák 9. osztálya számára – szlovén/magyar). Modrijan, Ljubljana.
- GABRIČ, Aleš – RODE, Marjan – GALONJA, Tadeja – DOLENC, Ervin (2013): *Koraki v času* (Lépések az időben) – történelemtankönyv az általános iskola 9. osztálya számára. DZS, Ljubljana.
- RODE, Marjan – GALONJA, Tadeja (2013): *Koraki v času* (Lépések az időben) – történelem munkafüzet az általános iskola 9. osztálya számára. DZS, Ljubljana.
- RAZPOTNIK, Jelka – SNOJ, Damjan (2013): *Raziskujem preteklost* (A múlt kutatása) – történelemtankönyv az általános iskola 9. osztálya számára. Rokus Klett, Ljubljana.
- KARLOVŠEK, Metka – ROBNIK, Vesna (2012): *Zgodovina za srednje strokovno in poklicno izobraževanje* (Történelem szakközépiskolások és szakiskolások számára). DZS, Ljubljana.
- GABRIČ, Aleš – REŽEK, Mateja (2011): *Zgodovina 4, učbenik za četrti letnik gimnazije* (Történelem negyedikes gimnazisták számára). DZS, Ljubljana.
- HORVATH Bernadetta (2009): *Zgodovina Madžarov* (A magyarok története) – történelemtankönyv a kétnyelvű gimnáziumok 1–4. osztálya számára. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.

JEGYZETEK

- ¹ KERN, Ana Nuša – REPE, Božo – NEČAK, Dušan (2010): *Naše stoletje – SZÁZADUNK* (Történelem a kétnyelvű általános iskolák 9. osztálya számára – szlovén/magyar). Modrijan, Ljubljana.
- ² GABRIČ, Aleš – RODE, Marjan – GALONJA, Tadeja – DOLENC, Ervin (2013): *Koraki v času* (Lépések az időben) – történelemtankönyv az általános iskola 9. osztálya számára. DZS, Ljubljana.
- ³ RODE, Marjan – GALONJA, Tadeja (2013): *Koraki v času* (Lépések az időben) – történelem munkafüzet az általános iskola 9. osztálya számára. DZS, Ljubljana.
- ⁴ RAZPOTNIK, Jelka – SNOJ, Damjan (2013): *Raziskujem preteklost* (A múlt kutatása) – történelemtankönyv az általános iskola 9. osztálya számára. RokusKlett, Ljubljana.
- ⁵ KARLOVŠEK, Metka – ROBNIK, Vesna (2012): *Zgodovina za srednje strokovno in poklicno izobraževanje* (Történelem szakközépiskolások és szakiskolások számára). DZS, Ljubljana.
- ⁶ GABRIČ, Aleš – REŽEK, Mateja (2011): *Zgodovina 4, učbenik za četrti letnik gimnazije* (Történelem negyedikes gimnazisták számára). DZS, Ljubljana.
- ⁷ HORVATH Bernadetta (2009): *Zgodovina Madžarov* (A magyarok története) – történelemtankönyv a kétnyelvű gimnáziumok 1–4. osztálya számára. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- ⁸ A birodalmi gyűlés képviselőinek délszláv csoportja 1917. május 30-án tette közzé a Májusi deklarációt, melyben azt követelték, hogy a Monarchia szerbek, horvátok és szlovének által lakott tartományai egyesüljenek, alakítsanak egy független államtestet a birodalmon belül, ezzel trializmussá bővítve a dualista berendezkedést.